

Nr 13

Av herr **Öhman** och herr **Persson, Helmer**, om utarbetande genom 1954 års författningsutredning av förslag till en tidsenlig och demokratisk författning m. m.

Sveriges gällande grundlagar stammar alla från ett tidevarv då industrialiseringen icke genomgripande omdanat vårt land och då folkets rätt att styra samhället icke ens i ord erkändes av statsmakten. ("Konungen äger att allena styra riket..."). I sina huvuddrag strider därför gällande grundlagar emot en demokratisk uppfattning och emot särskilt arbetarrörelsens intressen. Detta har också uttalats exempelvis på socialdemokratiska partikongresser.

Redan till 1948 års riksdag motionerade kommunistiska partiets riksdagsgrupp om tillsättande av en kommission för utarbetande av förslag till en tidsenlig och demokratisk författning.

Med en motivering som gav vid handen, att någon saklig prövning av motionen icke ansetts påkallad, yrkade konstitutionsutskottet avslag, och riksdagsmajoriteten beslutade i enlighet härmed. Sex år senare tillkallade emellertid justitieministern nio personer, representerande samtliga i riksdagen förekommande partigrupper med undantag för den, vilken gått i spetsen för kravet på en författningsrevision, för att utreda en modernisering av författningen.

De direktiv som justitieministern givit utredningen anger att regeringen icke syftar till en författningsrevision, som på ett betydelsefullt sätt skulle främja demokratiseringssträvandena, utan närmast avser en bearbetning av mindre väsentligt slag.

Redan det inledande avsnittet i justitieministerns direktiv, vari talas om att samhällsutvecklingen i vårt land skulle ha inneburit att det åstadkommits "en jämnare fördelning av inkomster och ekonomisk makt", är ägnat att förvåna. Det förhåller sig som bekant på det viset, att den kapitalistiska utvecklingen lett fram till en sådan koncentration av den ekonomiska makten som det tidevarv varifrån våra grundlagar stammar icke kände någon motsvarighet till. Kapitalistiska monopol är i stor utsträckning bestämmande över prisbildningen och disponerar över avsevärda delar av landets produktiva resurser. Full tillämplighet äger följaktligen det avsnitt i den kommunistiska motionen till 1948 års riksdag, som har följande lydelse:

”Den maktkoncentration i samhället, som uppkomsten av monopolkapitalismen innebär, medför sådana hot mot medborgarnas välfärd, som grundlagsstiftarna endast räknade med från Konungens sida. Denna utveckling ställer krav på en författning, vilken kan utgöra en fast grund för en sådan demokratisering av samhället och staten, som icke kan äga rum annat än i strid med monopol och truster.”

I omedelbart samband med detta konstaterande heter det vidare i motionen:

”Den moderna arbetarrörelsen är bärare av en ny uppfattning om statens uppgifter och dess förpliktelser gentemot medborgarna. Arbetarrörelsen, i vars målsättning ingår samhällets övertagande av de stora produktionsmedlen, måste skapa en författning, som i motsats till den gällande är avpassad för en stat, vilken äger och driver produktiva företag och även i övrigt aktivt verkar i det ekonomiska livet. Då den samhällsliga sektorn av produktionsapparaten vidgas, är det av största betydelse, att samhällsorganen icke stelna i de byråkratiska arbetsformer, vilka varit en av den borgerliga ämbetsmannastatens kännetecken och vilka ännu tillåtas diskreditera berättigade och nödvändiga samhällliga åtgärder.”

För så vitt en författningsrevision syftar till en sådan förändring som är till gagn för folkflertalet kan ovanstående synpunkter icke förbigås.

Justitieministern nämner som en — enligt hans mening — väsentlig fråga valsystemet och önskar, att utredningen skall överväga huruvida enmansvalkretsar vore att föredraga framför ett i princip proportionellt valsätt. Om systemet med enmansvalkretsar heter det i justitieministerns direktiv:

”Systemet skapar vanligen arbetsdugliga majoriteter. Och vidare måste dessa majoriteter på grund av risken för snabba omsvängningar i folkrepresentationens sammansättning i hög grad taga hänsyn till minoritetens önskningsar.”

Särdeles arbetsdugliga blir väl inte majoriteterna, om de i så stor utsträckning måste beakta minoritetens önskningsar. Överfört till inte fullt lika allmänna talesätt innebär justitieministerns resonemang, att en arbetarmajoritet icke skulle genomföra sitt program på grund av att den borgerliga minoriteten i en annan omgång skulle kunna bli i majoritet. För övrigt innebär systemet med enmansvalkretsar, att en minoritet av landets väljarkår skulle kunna få majoritet i folkrepresentationen. Att frågan om enmansvalkretsar skulle vara aktuell och förtjänt av ett positivt ställningstagande torde icke vara svenska folkets uppfattning. Där emot borde största möjliga proportionella rättvisa eftersträvas. Argu-

mentet att detta skulle befrämja uppkomsten av en massa småpartier är icke hållbart, då partierna näppeligen är ett resultat av valsystemet. Att i Sverige numera skulle uppstå en mängd småpartier torde ingen på allvar befara.

Andra frågor som justitieministern ansett angelägna att få utredda är frågan om tvåkammerssystemet, om regeringens arbetsformer och det stora antalet konseljären den samt statsrådets ansvar.

Justitieministern tillägger, att "det bör stå utredningen fritt att upptaga även andra närliggande konstitutionell problem till granskning än dem som här förut berörts, i den mån sådana kan anses ha aktuell betydelse".

Genom angivandet av de frågor statsrådet önskar ha utredda och genom inskränkandet av utredningens frihet på så vis att endast "närliggande konstitutionella problem" må granskas är uppenbart, att den sent omsider tillsatta utredningen kommer att lämna flera av de för folket mest betydelsefulla författningsproblemen åsido. Några av dessa skall här nämnas.

Folkrepresentationen intager icke i dagens svenska samhälle den ställning som demokratiska principer bjuder. För närvarande är det, enligt grundlagarna, icke riksdagen utan Konungen, som utser regering. Det bör tillkomma riksdagen att utse landets högsta verkställande myndighet. Likaså bör riksdagen allena vara lagstiftande makt, vilket icke endast är från demokratisk synpunkt riktigtast utan också skulle innebära en praktisk förbättring av den nuvarande ordningen, under vilken som bekant förekommer att framställningar från riksdagens sida i årtal nonchaleras av regeringen.

Det borde även övervägas att tillföra riksdagen eller något dess organ vissa befogenheter på rättsvårdens område. Sålunda anses det i vida kretsar orimligt, att högsta domstolen skall vara enda och sista instans i resningsärenden, det vill säga att justitieråden i viktiga fall tilldelats rollen att besluta huruvida de själva skall anses ha gjort ett felbedömning eller inte. Det vore skäl att en resningsansökan som av högsta domstolen avslagits kunde bli föremål för prövning av en annan i sakens tidigare bedömning icke engagerad instans.

I den kommunistiska motionen till 1948 års riksdag heter det:

"Frågan om domstolarnas demokratisering är av den karaktär att den vid övervägande av en genomgripande grundlagsrevision bör bli föremål för behandling. Folkets rätt att delta i rättsskipningen borde i en demokratisk författning fastslås. Lekmän, valda i demokratisk ordning, böra med individuell rösträtt delta i samtliga instanser, varigenom det nuvarande, huvudsakligen symboliska, lekmanadeltagandet i underrätter-

na skulle ersättas med folkets reella inflytande på rättsförhandlingarnas förlopp och utgång. Lekmän, vilka visat sig väl skickade och så önska, böra beredas möjlighet att studera till ämbetsdomare.”

Detta resonemang, vilket var till fullo befogat 1948, har sedan dess fått en aktualitet som endast få hade räknat med. Domstolarnas auktoritet har i följd av såväl vissa domslut som andra kända faktorer sjunkit i allmänhetens ögon i en grad som ingen längre kan blunda för. Och denna baisse vad domarkårens och rättsskipningens anseende beträffar kan icke avhjälpas med den ena eller andra förordningen om domares bisysslor och liknande utan endast genom att folkets rättsmedvetande kommer till uttryck genom folkets reella deltagande i den dömande verksamheten i alla instanser.

All anledning finnes att upprepa ytterligare avsnitt från den tidigare motionen, exempelvis dessa:

”De medborgerliga fri- och rättigheter, som gällande grundlagar upptaga, äro icke tillfyllest. Av en demokratisk författning kräves, att rätten till utbildning, oberoende av ekonomisk ställning, garanteras, och likaså att rätten till arbete fastslås i författningen, samt att medborgarna erhålla tillfredsställande socialersättning vid inkomstbortfall.

Kvinnans lika rätt med mannen på statslivets och det ekonomiska livets alla områden måste genomföras i vårt land och garanteras av författningen.”

Här har endast antytts några av alla de frågor som borde tagas upp till övervägande i samband med utredning om en författningsrevision. I själva verket är en genomgripande och allsidig behandling av hela författningskomplexet synnerligen påkallad.

Med hänvisning till vad ovan sagts föreslås,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan komplettering av direktiven till den utredning som tillsatts för att göra en översyn av författningen, att uppdraget vidgas till att omfatta utarbetande av förslag till en tidsenlig och demokratisk författning, samt

att utredningen kompletteras så att alla i riksdagen representerade partier blir representerade i författningskommissionen och att denna även i övrigt personellt förstärkes.

Stockholm i januari 1955

Gunnar Öhman

Helmer Persson